

DRUGA STRANA, Alfred Kubin

ČOVEK OD POVERENJA

OPSENAROVA MASKARADA

HERMAN MELVIL

Prevela s engleskog
Dubravka Srečković Divković

■ Laguna ■

Naslov originala

Herman Melvill

THE CONFIDENCE-MAN: His Masquerade

Translation copyright © 2020 za srpsko izdanje, LAGUNA

ČOVEK OD POVERENJA

Knjiga br. 2

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Jedan nem čovek ukrcava se na Misisipiju u brod

U svanuće prvog aprila pojavio se, iznenadno kao Manko Kapak na jezeru Titikaka,¹ jedan čovek u krem bojama, na obali u gradu Sent Luisu.

Obraz mu beše svetloput, brada paperjasta, kosa boje kučine, kapa – bela šubara dugog runastog krzna. Nije imao ni putni kovčeg, ni koferčić, ni ručnu torbu, ni paket. Za njim nije išao nijedan nosač. Nisu ga pratili prijatelji. Po ramenima što su slegala, po kliberenju, šapatu, iščuđavanju svetine, bilo je jasno da je on, u najekstremnijem značenju te reči, neznamac.

U istom tom trenutku svoga prispeća, kročio je na palubu omiljenog parobroda *Fidel*², koji samo što nije krenuo u Nju Orleans. Predmet zurenja ali ne i pozdravljanja, s držanjem onog koji niti kamči niti odbija poštovanje, već ravnomerno sledi stazu dužnosti, makar vodila kroz samoće gradova, držao se svoga puta duž donje palube sve dok nije slučajno naišao na jednu poternicu do same kapetanove službene kabine, gde se nudila nagrada za hvatanje nekog tajanstvenog obmanjivača

¹ Po legendi, osnivač carstva Inka. Na taj zadatak poslao ga je njegov otac Sunce. (Sve napomene u knjizi su prevodilačke.)

² *Fidèl* – „Verna“, „Ona koja ima vere“.

za kog se pretpostavljalo da je nedavno stigao sa Istoka; čist original u svome pozivu, reklo bi se, mada nije bilo jasno dato iz čega se ta njegova originalnost sastoji; no sledio je tekst sa svrhom da bude brižljiv opis njegove ličnosti.

Kao da je posredi pozorišni plakat, oko objave se bio okupio svet, a među svetom izvesni riteri³, čije su oči, to beše jasno, bile uprte u velika slova, ili su makar vatreno tragale da ih vide iza kaputa što su se umešali između; no što se njihovih prstiju tiče, oni su bili obavijeni nekakvim mitom, mada je, prilikom slučajnog intervala, jedan od tih ritera donekle pokazao svoju šaku kupujući od drugog ritera, po službenoj dužnosti torbara koji prodaje pojaseve za novac, jedan od njegovih popularnih bezbednosnih uređaja, dok je drugi torbar, koji je i sam bio još jedan mnogostrani riter, na sva usta reklamirao, usred najgušće tiske, živote Mizona, bandita iz Ohaja, Marela, pirata sa Misisipija, i braće Harp, Ubica Okrug Grin River u Kentakiju – stvorenja koja su, s drugima te vrste, u to vreme bila istrebljena do poslednjega i većinom su, slično lovljenim naraštajima vukova istih tih oblasti, ostavila za sobom srazmerno malobrojne naslednike, što se činilo povodom za nepomućeno slavlje, i to i jeste za sve sem za one koji misle da u novim zemljama, gde se vukovi istrebljuju, broj lisica raste.

Zastavši na tom mestu, neznanac je dotad uspeo da progazi sebi put i da se najzad posadi tik pored poternice, a onda je izvadio tablicu i, iscrtavši na njoj neke reči, digao je ispred sebe u visini poternice, tako da je onaj ko čita jedno mogao pročitati i drugo. Te reči su glasile:

„Milosrđe ne misli o zlu.“⁴

³ Koristeći reč *chevalier* (vitez, junak), Melvil očigledno misli na *chevaliers d'industrie*, starinski izraz za one koji žive od obmanjivanja, krađa i sl. U nedostatku adekvatnog našeg izraza koji bi preneo Melvilov humor, odabrana je reč „riter“ zbog prividne sličnosti sa rečju „rita“.

⁴ U slavnom trinaestom poglavlju Prve poslanice Korinćanima reč *agape* prevedena je na većini jezika (pa i srpskom i engleskom) kao ljubav.

Kako je u njegovom osvajanju tog mesta bila neizbežna neka mala istrajnost, da ne kažemo upornost, blage, neuvredljive vrste, svetina nije baš sa najvećom nasladom posmatrala njegovo očigledno naturanje; a nakon pažljivijeg istraživanja, ne primetivši na njemu nikakvu značku predstavnika vlasti, već pre nešto upravo suprotno – jer bio je izgleda krajnje bezazlenog; izgleda, takođe, koji su oni doživeli kao nekako neprimeren tom času i mestu, a i naginjali su shvatanju da je njegovo pisanje umnogome iste vrste; ukratko, tumačili ga kao neku čudnu vrstu glupana, sasvim bezopasnog – nisu zazirali da ga odguraju u stranu, dok je jedan, manje ljubazan od ostalih, ili veći dosetljivac, neopaženim potezom spretno spljeskao runastu kapu na njegovoj glavi. Ne namestivši je, neznanac se ćutke obrte, pa iznova napisavši nešto, diže opet tablicu:

„Milosrđe dugo trpi, milokrvno je.“

Vrlo nezadovoljna njegovom drskošću, za šta su oni ovo smatrali, svetina ga i drugi put izgura u stranu, i ne bez epiteta i poneke šljage, što sve prođe bez uzimanja za zlo. Kao da najzad očajava zbog tako naporne pustolovine gde jedan čovek, očigledno nenasilan, stremlji da nametne svoje prisustvo borbenim karakterima, neznanac se tada polako odmače, ali ne pre no što je izmenio svoje pisanje u ovo:

„Milosrđe sve snosi.“

Držeći poput oklopa svoju tablicu pred sobom,⁵ usred zivanja i rугanja pošao je polako tamo-amo, na tačkama zaokreta menjajući svoj natpis u:

Međutim, u Bibliji kralja Džejmsa, iz koje Melvil ciljano uzima ove stihove da bi se njima poigrao, ta reč je prevedena kao milosrđe. Zato je u svim navodima iz ove poslanice reč „ljubav“ ovde zamenjena rečju „milosrđe“.

⁵ „Stanite dakle opasavši bedra svoja istinom i obukavši se u oklop pravde“ (Efescima 6, 14).

„Milosrđe sve veruje.“

a potom:

„Milosrđe nikad ne prestaje.“

Reč milosrđe, onako kako je prvi put napisana, ostala je za sve to vreme neizbrisana, prilično nalik levom delu odštampanog datuma, gde je preostatak ostavljen prazan da se popuni po nahođenju.

Za pojedine posmatrača, neznančevu jedinstvenost, ako ne i poremećenost, pojačavala je njegova nemušnost, a možda ju je podjednako pojačavao i kontrast koji su njegovom činu pružali postupci – potpuno u ustaljenom i razboritom poretku stvari – brodskog berberina, čije su prostorije, ispod salona za pušenje i pored jednog bara, bile druge po redu od kapetanove službene kabine. Kao da je ta dugačka, široka, natkrivena paluba, u tom delu dograđena sa obeju strana zastakljenim prostorima nalik na izloge, nekakav carigradski bezistan ili bazar gde se upražnjava više no jedan zanat, ovaj rečni berberin, s keceljom i papučama, ali trenutno prilično namćorastog lika, možebiti i zato što se tek digao iz postelje, otvarao je svoju poslovnicu za taj dan i prikladno joj uređivao spoljašnjost. S poslovnom ažurnošću, pošto je najpre čangrljajući smakao kapke i pod uglom palmovog stabla postavio u gvozdeni držač svoju malu ukrasnu motku, sve to bez preterane nežnosti prema laktovima i nožnim prstima svetine, dovršio je svoje operacije tako što je zapovedio ljudima da se pomere još u stranu, a onda, naskočivši na jednu stoličicu, okačio iznad vrata, o uobičajeni klin, ukrasno ispisanu kartonsku firmu razmetljive vrste, koju je vešto napravio sam, s pozlaćenim prikazom britve spremno iskošene da započne brijanje, i takođe, za dobrobit javnosti, sa dve reči koje se na kopnu neretko viđaju kako krase i druge radnje osim berbernica:

„VERESIJA NIKOME.“

Natpis koji, mada u izvesnom smislu ne manje nametljiv od kontrastnih reči neznanca, kako se činilo, nije isprovocirao nikakvu saobraznu porugu niti iznenađenje, još manje ozlojeđenost; a još manje je, po svemu sudeći, doneo svome piscu reputaciju glupana.

U međuvremenu, onaj s tablicom je nastavio da se polako šeta tamo-amo, ne bez te posledice da se poneko piljenje preobrazi u ismevanje, i poneko ismevanje u gurkanje, i poneko gurkanje u bubotku; a tad su ga neočekivano, pri jednom njegovom zaokretu, viknula otpozadi dva nosača što su teglila ogroman kovčeg, ali kako je to dozivanje, iako glasno, ostalo bez dejstva, slučajno su ili ne slučajno svalili svoje breme uz njega, umalo ga ne prevrnuvši, na šta je, žurnim trzajem, svojevrsnim neartikulisanim jaukom i dirljivim telegrafskim porukama prstiju, nehotice odao da nije samo mutav već i gluv.

Ubrzo, kao da nije sasvim nepogođen dotadašnjim prijemom, pošao je napred, posadio se na jednu izdvojenu tačku pramčanog nadgrađa, do samog podnožja lestvica što su odande vodile na palubu nad njim, dok su lestvicama pak povremeno prolazili, naviše i naniže, pojedini lađari u vršenju svojih dužnosti.

Po njegovom povlačenju u taj smerni smeštaj bilo je jasno da, kao putnik palube⁶, taj neznanac, koliko god izgledao glupav, nije u potpunosti neupoznat sa ovim mestom, mada je njegov izbor putovanja na palubi mogao poticati delom i otud što mu je tako zgodnije; jer sudeći po tome što nije imao nikakvog prtljaga, bilo je verovatno da mu je odredište neko od onih malih usputnih stajališta do kojih se doplovi za nekoliko sati. Ali iako mu možda i nije predstojao dug put, ipak se činilo da je već prevaleo veoma veliku razdaljinu.

Premda ni prljavo ni aljkavo, njegovo odelo krem boje delovalo je istumbano, bezmalo ućebano, kao da je, putujući

⁶ Putnik koji nije zakupio kabinu, već samo mesto na palubi.

danonoćno iz neke daleke zemlje iza prerija, dugo već bio bez utehe kreveta. Lik mu je bio istovremeno blag i iscrpen, a od časa kad se tu smestio, sve više je izražavao umornu rasejanost i snenost. Postepeno savladana dremežom, kućinasta glava mu je klonula, čitava njegova jagnjeća figura se opustila i ostao je, napola navaljen na podnožje lestvica, nepomičan, kao kakav mokri sneg u martu, koji, tiho i kradom navejavši preko noći, svojom belom mirnoćom prepadne mrkoputog farmera kad u cik zore izviri sa svoga praga.

DRUGA GLAVA

U kojoj se pokazuje da je koliko ljudi, toliko mišljenja

„Čudna ptica!“

„Jadničak!“

„Ko bi mogao to biti?“

„Kaspar Hauzer.“

„Bože me sačuvaj!“

„Nesvakidašnji lik.“

„Golobradi prorok iz Jute.“⁷

„Prevarant!“

„Jedinstvena bezazlenost.“

„Nešto smer.“

„Prizivač duhova.“

„Blenta.“

„Tuga božja.“

„Pokušava da izmami interesovanje.“

„Čuvajte ga se.“

„Čvrsto zaspao tu, a nesumnjivo pun brod džeparoša.“

„Nekakav Endimion⁸ obdanice.“

⁷ Jute je imala (i ima i danas) ogroman broj mormona. Mormoni su zaista slali u misije golobrade momke.

⁸ Pastir (u drugim verzijama lovac ili kralj) za kog je boginja Meseca Selena izmolila od Zeusa večnu mladost, ali mu je Zeus ujedno podario i večni san.

„Odbegli osuđenik, izmoren od bežanije.“

„Jakov koji sanja u Luzu.“

Takve su bile, suprotstavljeno izgovorene ili pomišljene, epitafske opaske šarolike družine koja, okupljena na uzdignutom balkonu preko puta, na prednjem kraju gornje palube u blizini, ne beše prisustvovala prethodnim dešavanjima.

Za to vreme, poput nekog začaranog čoveka u svom grobu, blaženo nesvestan svih ogovaranja, bila urezana dletom ili razmenjena u ćaskanju, gluvonemi neznanc i dalje je spokojno spavao, a brod je pak kretao na svoje putovanje.

Kao onaj ogromni brodski kanal Ving King Čing u Cvetnom carstvu⁹, tako izgleda Misisipi u delovima gde, bujno tekući između niskih, puzavicama opletenih obala, ravnih poput dereglijjskih staza, nosi svoje divovske naherene parobrode, iznutra nagizdane i lakom oslikane kao carske džunke.

Za *Fidel*, izbuškanu duž svoje ogromne bele telesine sa dva reda malih, strelnicama sličnih prozora, podobro iznad vode, neko neupućen je, međutim, mogao izdaleka pomisliti da je kakva belo okrečena kula na plovećem ostrvu.

Poput trgovaca na berzi izgledaju putnici što zuje po njenim palubama, dok iz nevidljivih odaja dopire žamor kao glas pčela na saću. Fine promenade, zasvođeni saluni, dugačke galerije, sunčani balkoni, poverljivi prolazi, bračne ložnice, putničke kabine brojne poput poštanskih pregradaka i zašuškana mirna skloništa nalik na tajne fioke kakvog sekretera nude se podjednako kao smeštajni kapaciteti za javnost ili privatnost. Aukcionar ili falsifikator, sa istovetnom lakoćom, mogli bi tu negde obavljati svoj zanat.

Iako se njen put od hiljadu i dvesta milja protezao od jabuke do pomorandže, od klime do klime, ipak je poput nekog malog trajekta, i sleva i zdesna, na svakom stajalištu, divovska *Fidel* i dalje primala dodatne putnike u zamenu za one koji se

⁹ Carski kanal u Kini. Naziv „Ving King Čing“ Melvilova je tvorevina.

iskrcavaju, tako da je, premda uvek puna neznanaca, bez prekida, u određenom stepenu, pridodavala njihovom broju ili ih zamenjivala neznancima još neznatijim; kao gradska česma u Rio de Žaneiru, koja se, napajana iz planine Korkovado, večno preliiva od tuđih voda, ali nikad od istih tuđih čestica u svakom svom delu.

Iako dosad, kao što se već videlo, čovek u krem bojama nije nipošto prošao neprimećen, ipak izgleda da je, iskravši se na mirno mesto i tamo zaspavši i nastavivši da spava, osvojio zaborav, blagodet koja ne biva često uskraćena tako smernom moliocu kao što je on. One zapiljene gomile na obali sada behu ostale daleko iza njega i videle su se nejasno kako se jate poput lasta pod strehom, dok je pažnja putnikâ ubrzo odvučena na kamene vrleti i tornjeve-sačmare¹⁰ koji su naglo džikljali na obali Misurija, ili na vrletne Misurije i tornjevima slične Kentačane među buljucima ljudi na palubama.

Postepeno – pošto se nasumično zastalo na dva do tri mesta i pošto je nestalo i poslednje prolazno sećanje na spavača, a on sam se, ne neočekivano, dotad već bio probudio i iskrcao – svetina je, kao što je uobičajeno, krenula u svim svojim delovima da se razlama iz opšteg skupa u raznorazne grupice ili čete, koje su se u nekim slučajevima opet rasturale u četvorke, trojke i dvojke, pa čak i usamljene pojedince, nevoljno se podvrgavajući onom prirodnom zakonu koji zapoveda rasipanje jednako masi, te konačno do poslednjeg člana.

Kao među Čosеровim hodočasnicima na putu u Kenterberi, ili onim orijentalnim koji prelaze Crveno more ka Meku u mesecu praznika, nije ni ovde manjkalo raznovrsnosti. Domaći svih vrsta, i stranci; ljudi biznisa i ljudi zadovoljstava; salonski ljudi i zatucani ljudi; lovci na farme i lovci na slavu; lovci na

¹⁰ Tornjevi nalik fabričkom dimnjaku koji su služili za proizvodnju sačme. Iz samog tornja se izbacivalo uvis tečno olovo, čije su kapi u vazduhu poprimale pravilan sferičan oblik i u padu se hladile.

naslednice, lovci na zlato, lovci na bizone, lovci na pčele, lovci na sreću, lovci na istinu, i još gorljiviji lovci svih ovih lovaca¹¹. Prefinjene dame u plitkim cipelicama, i indijanske skvo u mokasinama; špekulanti sa Severa i filozofi sa Istoka; Englezi, Irci, Nemci, Škoti, Danci; trgovci iz Santa Fea u prugastim čebićima i brodvejski kicoši sa zlatotkanim vratnim mašnjama; naočiti mornari iz Kentakija i Japancima slični plantažeri pamuka sa Misisipija; kvekeri u paradnom sivom i vojnici Sjedinjenih Država u paradnoj vojničkoj uniformi; robovi, crni, mulati, kvadrone; mladi španski Kreolci pomodari i staromodni francuski Jevreji; mormoni i papisti; bogataš i ubogi Lazar; lakrdijaši i ožalošćeni, antialkoholičari i vesela braća, đakoni i varalice na kartama; tvrdokorni baptisti i glinojedi¹²; isklibereni crnci i poglavice Sijuksa svećane kao prvosveštenici. Ukratko, raznorodan sabor, kongres Anaharsida Klotsa¹³ sa svim felama te multiformne hodočasničke vrste, čoveka.

Kako bor, bukva, breza, jasen, ariš, čuga, smreka, lipa, javor prepliću svoje lišće u prirodnoj šumi, tako su ovi varijeteti smrtnika stapali svoje varijetete fizionomije i nošnje. Tatarska slikovitost; nekakva paganska raspuštenost i samopouzdanje. Tu je vladao onaj zanosni i svesjedinjujući duh Zapada čiji je tipični uzorak sam Misisipi, koji udružuje tokove najudaljenijih i najoprečnijih zona, te ih nosi sa sobom, navrat-nanos, u jednu kosmopolitsku plimu punu poverenja u sebe.

¹¹ Melvil se ovde oslanja na Platonovog *Sofistu*, gde se lovci dele na one koji love divlje i one koji love pitome životinje; pošto je čovek pitoma životinja, i on je, dakle, lovljen.

¹² Podrugljiv naziv za siromašne belce u jugoistočnim delovima SAD. Među neobrazovanima i siromašnima verovalo se da glina leči razne bolesti i fizičke probleme.

¹³ Žan-Batist di Val de Gras, baron od Klotsa (1755–1794), značajna figura Francuske revolucije. Bio je zagovornik svetske države.

TREĆA GLAVA

U kojoj se pojavljuju raznoliki karakteri

U prednjem delu broda, kao ne ponajmanje privlačan objekat u tom trenutku, nalazio se groteskno izobličen crnac bogalj, u odeći grubog tkanja i sa starim dairama nalik na lopaticu za prosejavanje uglja u ruci, a bio je, usled nečeg što mu je zadesilo noge, praktično sasečen na visinu njufaundlenskog psa; njegovo učvoreno crno runo i dobrodušno, pošteno crno lice trli su se o gornji deo ljudskih butina dok se nekako gegao naokolo, proizvodeći muziku, kakva god da je bila, i izmamljujući osmeh čak i najozbiljnijima. Bilo je čudnovato gledati, već i samo zbog njegovog deformiteta, siromaštva i beskućništva, kako ga tako vedro trpe i kako budi veselje u pojedinima iz te gomile koje ni sopstveni novčanici, ognjišta, srca, sav njihov posed, uključujući i zdrave udove, ne bi mogli razveseliti.

„Kako se zoveš, momak?“, reče jedan govedar crvenog lica spuštajući ogromnu crvenu šaku na bogaljevu žbunastu vunu, kao na kovrdžavo čelo kakvog crnog junca.

„Dzrno Gvineja, tako mene zovu, gozpodin.“

„A ko ti je gospodar, Gvinejo?“

„O, gozpodin, ja zam paz bez gozpodar.“

„Slobodan pas, a? E pa, žao mi te je zbog toga, Gvinejo. Psi bez gospodara rđavo prolaze.“

„Tako jezt, gozpodin, tako jezt. Ali vidiš, gozpodin, ovi ovde noge? Koji gozpodin oči da ima u pozed ovi ovde noge?“

„Ali gde živiš?“

„Na zvu obalu, gozpodin; mada zad putujim da ze vidim z brata na ztajalište, ali glavnom živim u grad.“

„U Sent Luisu, ah? Gde tamo spavaš noću?“

„Na patoz od peć dobrog pekara, gozpodin.“

„U peći? Čijoj, molim te? Koji to pekar, da mi je znati, peče u svojoj pećnici takav crn hleb naporedo sa svojim finim belim zemičkama. Ko je taj preterano milosrdni pekar, moliću?“

„Tamo živi on“ – sa ogromnim osmehom digao je svoje daire visoko iznad glave.

„Sunce je taj pekar, a?“

„Da, gozpodin, u grad taj dobri pekar greji kamen za ovo matoro dzrno kad zaspi na ulidzu noćom.“

„Ali to mora da je samo leti, momak. Kako je zimi, kad začangrljaju i zazvone ledeni Kozaci? Kako je zimi, momak?“

„Onda ze ovo ziroto matoro dzrno trezi gadno jako, ja vam kažim, gozpodin. O, gozpodin, o! Ne pridžajte za zimu“, dodao je uz drhtavicu prisećanja, pa se odgegao dalje u gustiš naroda, kao polusmrznuta crna ovca koja gurkanjem sebi nalazi prijatnu postelju u srcu belog stada.

Dotad mu nije bilo dato baš mnogo parica, a kako su se najzad navikli na njegov neobični izgled, manje učtivi putnici među onima u tom delu broda već su ga se zasitili kao čudnovatosti, no tada iznenada crnac više nego ožive njihovo prvobitno interesovanje jednom probitačnom smicalicom koja se pokazala, da li slučajem ili promišljeno, kao jedinstveno iskušenje istovremeno i u smislu *razonode* i u smislu milosrđa, mada ga je, čak i više nego njegovi obogaljeni udovi, svela na pseći nivo. Ukratko, pošto je pojavom ličio na psa, tako su sada, na veseo način, kao psa počeli i da ga tretiraju. I dalje se gegajući kroz svetinu, tu i tamo bi zastao, zabacio glavu i zinuo kao slon koji čeka dobačene jabuke u menažeriji, pa bi

se ljudi, načinivši pred njim prostora, malo zabavili čudnom vrstom krajcarice gde su bogaljeva usta istovremeno bila i meta i novčanik, a on pozdravljao svaki stručno uhvaćeni bakrenjak kreštavom bravurom sa svojih daira. Naporno je kad je čovek predmet milostinje, a sigurno još napornije kad oseća dužnost da pri tom naporu izgleda vedro zahvalan, ali kakva god da su bila njegova potajna osećanja, gutao ih je, a za to vreme i dalje svaki bakrenjak zadržavao sa druge strane jednjaka. I gotovo svaki put bi se osmehnulo od uva do uva, a samo jedno dvaput se lecnulo, što se događalo kad ga izvesni novčići, dobačeni rukom šaljivijih darodavaca, udare neprijatno blizu zuba; nezgoda čija nepoželjnost nije bila neobojena okolnošću da se za tako bačene parice ispostavilo da su dugmad.

Dok je ova igra milosrđa još bila u punom jeku, jedna hramajuća ličnost sa očima nalik na svrdla – moguće neki otpušteni carinski službenik koji je, odjednom lišen zgodnih sredstava izdržavanja, odlučio da se osveti državnoj upravi i čovečanstvu tako što će sebe načiniti doživotnim bednikom, pa da li pomoću mržnje ili sumnjičavosti prema svemu i svakome – ovaj plitki nesrećnik, nakon raznoraznih žalosnih zapažanja o crncu, počeo je da grače nešto o tome kako je njegov deformitet prevara, udešen s finansijskim ciljem, što je smesta zagasilo vragolaste dobronamernosti igrača krajcarice.

Ali da te sumnje potiču od nekoga ko i sam pocupkuje na drvenoj nozi, to kao da nije palo u oči nikome prisutnom. Da bi bogalji, više od svih ljudi, trebalo da budu u međusobnom prijateljstvu, ili da se makar uzdržavaju od čerećenja hromog sabrata, uklatko, da bi trebalo da imaju malčice saosećanja u zajedničkoj nesreći, to, izgleda, tom društvu nije padalo na um.

U međuvremenu se crnčev lik, ranije obeležen više no strpljivom dobrodušnošću, zaroza u utučen izraz, pun najbolnijeg jada. Dotad već uniženo ispod fizičke visine koja mu dolikuje, to njufauendlendansko lice preobratilo se u izraz pasivno nadežnog apela, kao da mu instinkt govori da pravda i

nepravda možda i nemaju premnogog veze sa svim tim uvrnutim raspoloženjima kojima će se podati nadmoćne inteligencije.

Ali instinkt, iako prevejan, ipak je učitelj postavljen niže od uma, što i sam za sebe kaže, u ozbiljnim rečima Lisandrovim u onoj komediji, nakon što je đavolak svojom čarolijom načinio od njega mudraca:

„Um ljudskom voljom upravljaj.“¹⁴

Tako da koliko god da se ljudi mogu iznenadno promeniti u svojim naklonostima, nije to uvek uvrnutost, već poboljšana moć suđenja koja, kao u Lisandrovom ili pak u ovom sadašnjem slučaju, njima rukovodi.

Da, počinjali su da proučavaju crnca sasvim radoznavo, a tad je, okuražen tim dokazom delotvornosti sopstvenih reči, drvenonogi doćopao do crnca i hteo je, sa držanjem pandura, da dokaže njegovu navodnu podvalu na licu mesta, razobliči ga i potom otera, ali sprečila ga je graja svetine, koja je sad prelazila na stranu ovog sirotana, a protiv onog koji je koliko maločas gotovo sve duhove preokrenuo na suprotnu. I tako je bio prinuđen da se povuče taj s drvenom nogom, pošto ostali, našavši se kao jedine sudije slučaja, nisu mogli odoleti prilici da odigraju svoju ulogu; ne zato što je ljudska slabost crpsti uživanje iz mogućnosti da se sudi onome na optuženičkoj klupi, što je sad izvesno bio taj nesrećni crnac, već što se čudnovato izoštrava ljudska moć opažanja kada se svetina, umesto da stoji sa strane i dopušta da joj sabratska osećanja dira prizor navodnog prestupnika u strogim rukama nekog tamo sudije, odjednom i sama pretvori do poslednjega u sudije tog istog slučaja; kao što se jednom u Arkanzasu za nekog čoveka dokazalo, zakonski, da je ubica, ali su izrečenu kaznu ljudi procenili

¹⁴ Vilijam Šekspir, *Snoviđenje u noć ivanjsku*, u prevodu Velimira Živojinovića.

kao nepravednu, te ga izbavili da bi mu sami sudili; nakon čega su mu, kako se ispostavilo, utvrdili još veću krivicu nego što ju je utvrdio sud, pa smesta prešli na izvršenje, tako da su ta vešala prikazala istinski upozoravajuću predstavu čoveka kog su obesili njegovi prijatelji.

Ali ova svetina nije sezala do takvih krajnosti niti i do čega sličnog; ona se, zasad, zadovoljila time da crnca pošteno i diskretno podvrgne saslušanju; između ostalog, pitali su ga ima li kod sebe ikakav dokaz u vidu dokumenta, ma kakav prost papir gde se posvedočuje da njegov slučaj nije krivotvoren.

„Ne, ne, ovo ziroto matoro džno nemi ništa od takvi vredni artije“, zakukao je on.

„Ali zar nema nekog ko može za tebe da kaže koju lepu reč?“, reče na to jedna osoba sveže pristigla sa drugog dela broda: mlad sveštenik Episkopalne crkve u dugačkom, ravno krojenom crnom kaputu; sitan rastom ali muževan, jasnog lica i plavog oka, a njegovim držanjem vladao je trijumvirat bezazlenosti, mekoće i zdravog razuma.

„O da, o da, gozpoda“, revnosno odgovori crnac, kao da mu se pamćenje, dotad iznenadno zamrznuto hladnim milosrdem, jednako iznenadno raskravilo u tečno stanje na tu prvu plemenitu reč. „O da, o da, ima na brod jedan vrlo fin, dobar gozpodin z flor, i jedan gozpodin u ziv kaput z belu mažnu, koji zve o mene zna; i jedan gozpodin z veliku knjigu, izto; i jedan doktor z biljke; i jedan gozpodin u žuto przluk; i jedan gozpodin z mezinganu plodžu; i jedan gozpodin u ljubidžaztu odoru; i jedan gozpodin što jezte vojniki; i još koliko mnogo dobri, plemeniti, poštteni gozpoda na brod što znaji mene i oči da kažu redž za mene, bog ih bragozlovio, da, i što mene znaju kao što ovo ziroto matoro džno znaji sebe, bog ga bragozlovio! O, nađite njih, nađite njih“, vatreno je dodao, „i nek dođu brzo i pokažu zvima vama, gozpoda, da je ovo ziroto matoro džno i te kako doztajno za ljubazno poverenje svi vas ljubazni gozpode.“

„Ali kako da nađemo sve te ljude u ovoj ogromnoj gomili?“, glasilo je pitanje jednog posmatrača, s kišobranom u ruci; sredovečne osobe, očigledno seoskog trgovca, čiju je urođenu prijateljsku nastrojenost u najmanju ruku ispunila oprezom urođena neprijateljska nastrojenost otpuštenog carinskog službenika.

„Gde da ih nađemo?“, napola je prekorno ponovio mladi sveštenik episkopalac. „Ja ću poći da nađem jednoga za početak“, brzo dodade, pa sa plemenitom žurbom prešavši sa reči na delo, ode.

„Vijan je magle kapom!“, graknu onaj s drvenom nogom, sada se iznova primićući. „Ne verujem da je jedan jedini od njih na brodu. Da li je ikada neki prosjak imao takve fine prijatelje na gomile? Ume on da hoda sasvim hitro kad se potrudi, znatno hitrije nego ja; ali zna da laže još hitrije. On je neki beli mahinator, osakaćen i ofarban radi obmanjivanja. On i njegovi prijatelji, to je sve go prevarant.“

„Zar ti nemaš milosrđa, prijatelju?“ – to je, skrušenim tonom, izrazito oprečnim s njegovom neskrušenom ličnošću, izgovorio jedan metodistički pastir prilazeći; visok, mišićav muškarac ratničkog izgleda, iz Tenesija rođenjem, koji je u Meksičkom ratu bio kapelan-dobrovoljac u dobrovoljačkom pešadijskom puku.¹⁵

„Jedno je milosrđe, drugo istina“, odvrati ovaj s drvenom nogom, „on je lupež, velim ja.“

„Ali što ne bismo, prijatelju, primenili na ovog sirotana najmilosrdnije moguće tumačenje?“, kaza metodista vojničke pojave, sa sve većom poteškoćom održavajući miroljubiv ton prema čoveku kom je, kako se činilo, sopstvena neuljudnost davala tako malo prava na to. „Izgleda pošteno, zar ne?“

¹⁵ Istoričar H. Brus Frenklin primećuje da se razbojnik Džon Marel, pomenut u prvom poglavlju, veoma rado prerašavao u metodističkog sveštenika, a to je bila i poslednja maska braće Harp. Marel je takođe bio visok i rođen u Tenesiju.

„Jedno je izgled, drugo činjenice“, prasnu ovaj drugi bandoglav, „a što se tiče vaših tumačenja, kako drugačije protumačiti lupeža sem zaključkom da jeste lupež?“¹⁶

„Nemojte da ste takav bodljikavi čkalj“, zaokupi ga metodista, sa ponešto manje strpljenja nego dotad. „Milosrđe, čoveče, milosrđe.“

„Ma nek se nosi to vaše milosrđe gde mu je mesto! U raj s njim!“, opet prasnu ovaj, dijabolično. „Ovde na zemlji, pravo milosrđe snuje, a lažno odlučuje. Kad ko izda budalu poljupcem, milosrdna budala ima milosrđa da veruje da ga taj voli, a milosrdna protuva na podijumu milosrdno svedoči za svog pajtaša na klupi.“

„Ti se, prijatelju, svakako“, uzvрати plemeniti metodista, s velikom mukom susprežući svoju i dalje sve jaču ozlojeđenost, „svakako se, da se blago izrazim, zaboravljaš. Primeni to na sebe“, nastavi sa spoljašnjim mirom drhtavim od uzdržavanih osećanja. „Recimo da sad ja ne pokažem nimalo milosrđa u prosuđivanju tvog karaktera na osnovu tih reči koje su izašle iz tebe; šta misliš, za kakvog bih te zlog, nesažaljivog čoveka smatrao?“

„Nema sumnje“ – izgovoreno sa osmehom od uva do uva – „za nekakvog gnusnog čoveka koji je svoju pobožnost izgubio umnogome slično kao što džokej gubi svoje poštenje.“

„A kako to, prijatelju?“ – i dalje savesno obuzdavajući starog Adama u sebi, kao da je šćepao za vrat kakvog mastifa.

„Šta vas briga kako“ – cerenje – „ali nisu svi konji čestiti, ništa više nego svekoliki čovečji rod; a kad se nekim stvarima prilazi i kad se čovek mnogo njima bavi, pojedine su zarazne. Kad mi nađete čestitog džokeja, ja ću vama naći čovekoljubivog mudraca.“

„Ima tu izvesne insinuuacije.“

¹⁶ Reč *construction* (ovde u značenju „tumačenje“) Melvil uzima iz brojnih primera tumačenja Ustava u sudskim slučajevima gde se diskutovalo o pravima crnaca.

„Utoliko ste gluplji ukoliko vas ona zbunjuje.“

„Bezočnici!“, viknu ovaj drugi, pošto mu je jed sada konačno već gotovo prekipeo. „Bezbožni bezočnici! Da me milosrđe ne sputava, nazvao bih te imenima koja zaslužuje!“

„Ma je l' stvarno?“ – uz bezobrazno cerenje.

„Da, i naučio te milosrđu na licu mesta“, viknu podbojeni metodista, pa iznenadno zgrabi tog izluđujućeg protivnika za pohabani okovratnik kaputa i stade da ga drmusa, ne prestavši dok mu drvenjača nije začangrljala po palubi kao kegla. „Računao si da sam neki neborbeni civil, je li? – Mislio si, korove kukavički, da možeš da vređaš jednog hrišćanina nekažnjeno. Otkrićeš da grešiš“ – još jedno žestoko drmusanje.

„Dobro rečeno i još bolje učinjeno, crkveni vojniče!“, viknu jedan glas.

„Beli kolir protiv sveta!“, viknu drugi.

„Bravo, bravo!“, horski se pridružiše mnogi glasovi, sa sličnim entuzijazmom stajući na stranu ovog odlučnog zatočnika.

„Budale!“, viknu onaj s drvenom nogom, izmigoljivši se i raspaljeno se ustremivši na gomilu sveta. „Vi stado budala, pod ovim kapetanom budala, na ovom brodu budala!“

I uz ove usklike, praćene praznim pretnjama upućenim izričatelju opomene, ova žrtva zaslužene pravde otćopa, smatrajući da joj je ispod dostojanstva da vodi dalju raspravu s takvim ološem. No njegov prezir višestruko je nagrađen šištanjem što ga je ispratilo, mada je hrabri metodista, zadovoljen već udeljenim prekorom, bio previše velikodušan da bi se pridružio. Samo je rekao, pokazujući prstom ka nepokorniku koji se udaljavao: „I eno kako ode šantajući na svojoj jednoj nozi, kao znamenju njegovog jednostranog viđenja ljudskosti.“

„Samo ti veruj svojoj ofarbanoj obmani“, odbrusi ovaj drugi izdaleka, pokazujući opet prstom ka crnom bogalju, „pa će već osveta biti moja.“

„Ali mi mu nećemo verovati!“, viknu u odgovor neki glas.

„Utoliko bolje“, podrugljivo će on. „Gledajte“, dodade, naglo se zaustavivši u mestu, „gledajte, nazvan sam bodljikavim čkaljem. Vrlo dobro. I korovom: još bolje. A taj bodljikavi korov dobrano je među vama prodrmusan: od svega bolje. Smeo bih reći da se istreslo poneko seme, a zar ono neće isklijati? A kad bude isklijalo, nećete li poseći mlade čkaljeve i zar neće oni još više rasti? To ih bodri i mami. Dakle, kad vam farme budu dobro snabdevene mojim čkaljem, e pa tad – možete ih se manuti!“

„I šta sad sve to znači?“, upita seoski trgovac piljeći.

„Ništa; oprostajno zavijanje poraženog vuka“, reče metodista. „Zlovolja, mnogo zlovolje, koja je rahitično dete njegovog zlog srca punog neverovanja: od nje je poludeo. Podozrevam da je od urođeno bezočnih. O, prijatelji“ – digao je ruke kao da je za predikaonicom – „o, voljeni, kako smo opomenuti melanholičnom predstavom ovog mahnitoga! Nek bismo stekli dobiti od ovog nauka; a nije li on sledeći: da ako protiv nečega čovek treba da se moli, odmah iza nepoverenja u Promisao, onda treba da se moli protiv nepoverenja prema svom sabratu. Bio sam po ludnicama punim tragičnih mračnjaka i video tamo svršetak sumnje: cinika koji u čudljivom ludilu mrmlja u uglu, godinama jalovi ukras na istom mestu, oklembešene glave, grizući sopstvenu usnu, samome sebi strvinar, dok mu se, na mahove, iz naspramnog ugla kreveljilo lice maloumnika.“

„Kakav primer“, šapnu jedan.

„I Timona bi zgrozio“¹⁷, glasio je odgovor.

„O, o, dobri gozpoda, zar nemate ništa poverenje u ovo ziroto matoro dzrno?“, zakuka sada crnac, koji se vraćao, pošto se, tokom ove poslednje scene, bio uznemireno odgegao na patrljcima u stranu.

¹⁷ Šekspirov Timon. U daljem tekstu knjige Melvil se često i rado služi likovima raznih Šekspirovih dela kao metaforama za određene karaktere.

„Poverenja u tebe?“, kao odjek se javi onaj što je maločas šaputao, obrnuvši se u mestu sa naglo izmenjenim izrazom. „To preostaje da se vidi.“

„Ja ću ti reći kako stoje stvari, Abonose“, slično izmenjenim tonovima reče onaj što je odgovorio šaptaču. „Onaj tamo neotesanac“ – pokazao je ka drvenoj nozi u daljini – „nesumnjivo je veoma neotesan tip i ne bih voleo da budem kao on, ali to ne znači da ne možeš da budeš nekakva sorta crnog Džeremija Didlera¹⁸.“

„Nema ze poverenje u ovo ziroto matoro dzrno, dakle?“

„Pre nego što ti ukažemo svoje poverenje“, reče treći, „sačekaćemo izveštaj onog ljubaznog džentlmena koji je otišao da potraži jednog od tih tvojih prijatelja što treba da progovore u tvoju korist.“

„Veoma verovatno, u tom slučaju“, reče četvrti, „čekaćemo ovde do Božića. Ne bih se čudio i da ne vidimo više onog ljubaznog džentlmena. Pošto bude neko vreme uzalud tražio, zaključiće da je namagarčen, te nam se tako neće vratiti iz čistog stida. Činjenica glasi da i samog počinje pomalo da me hvata nespokoj u pogledu ovog crnje. Nešto je mutno kod ovog crnje, u to se uzdajte.“

Još jednom crnac zakuka, pa obrnuvši se sa očajanjem od ovog poslednjeg govornika, molećivo uhvati metodistu za skut kaputa. Ali neka promena beše zahvatila tog dotad nepristrasnog posrednika. S neodlučnim i uznemirenim izrazom, nemo je premerio molbenika, prema kom je, zbog nečeg, pod najzgodniji instinktivnim uticajima, opet sad naširoko oživljavalo ono isto nepoverenje koje se beše početka izrodilo, i to u najmanju ruku s pojačanom oštrinom.

„Nema ze poverenje u ovo ziroto matoro dzrno“, iznova zakuka crnac, puštajući skutove kaputa i obrćući se s preklinjanjem na sve strane.

¹⁸ Lik iz farse *Dizanje vetra* Džejmsa Kenija (1780–1849), oličenje prevaranta.

„Da, siroti moj druže, imam *ja* poverenja u tebe“, uskliknu sad ranije imenovani seoski trgovac, kom se crnčev apel, usledivši tako žalosno odmah za nesažaljivošću, učinio konačno dovoljno ljudski da presudi u njegovu korist. „A ovde je, evo, i izvestan dokaz moje vere“ – na to, tutnuvši kišobran pod mišku i zagnjurivši ruku u džep, iskopa novčanik i slučajno, zajedno s njim, i svoju poslovnu vizitkartu, koja neprimećena pade na palubu. „Evo ti, evo, siroti moj druže“, nastavi on pružajući pola dolara.

Zahvalno za novčić čak manje nego za tu dobrotu, bogaljevo lice zasja kao uglancana bakarna šerpa, a on sam, dovukavši se za korak bliže, jednom navise protegnutom rukom primi milostinju, dok je, jednako nesvesno, patrljkom pruženim napred prekrpio vizitkartu.

Učinjeno uprkos opštem sentimentu, trgovčevo dobro delo možda nije prošlo bez neželjenog odziva svetine, pošto se činilo da im to dobro delo nekako upućuje svojevrstan prigovor. I opet se, još upornije nego pre, diže povika na crnca, a on pak opet zakuka svoju jadikovku i apel; između ostalog, ponavljajući da će ti prijatelji, čiji je spisak već delimično dao, drage volje reći nešto u njegovu korist ode li neko da ih potraži.

„Što ne odeš da ih nađeš sam?“, osorno upita jedan grubi mornar.

„Kako da idim i da nađim zam? Prijatelji od ovo ziroto dzrno z falidžni noge moraju da dođi do njega. O, de je, de je taj dobri prijatelj od ovo dzrno, taj dobri džovek z flor?“

U tom trenutku je naišao jedan stjuard zvoneći zvonom i pozivajući sve one koji nisu kupili karte da pristupe kapetanovoj službenoj kabini; ova objava je munjevito proredila gužvu oko crnog bogalja, a on sam se ubrzo snuždeno odgegao na patrljcima sa vidika, verovatno po umnogome sličnom poslu kao i ostali.